

A. SZ. MAKARENKO

TYEORIA I PRAKTIKA KOMMUNISZTICESZKOVO VOSZPITÁNYIJA

Összeállította: A. A. Frolov

Kijev, 1985.

Az évfordulóhoz kapcsolódva a Szovjetunióban nyolc kötetben kerülnek kiadásra Makarenko válogatott művei. Ez lesz az eddigi legteljesebb Makarenko-kiadás. Korábban 1950—1952 között jelentek meg válogatott művei hét kötetben. Nálunk ez a gyűjtemény került kiadásra az ötvenes évek második felében az Akadémiai Kiadó és a Tankönyvkiadó gondozásában. Néhány évvel később a Szovjetunióban ez a kiadás kiegészítve, második alkalommal is megjelent. Ezeket a kiadványokat egészíti ki az a kötet, amelyet A. A. Frolov állított össze. Ez a kiadvány több, korábban nem publikált dokumentumot is tartalmaz. A különböző archívumokban őrzött, most közzétett beszámolók, jelentések, ki-mutatások, levelek jelentős mértékben elősegítik Makarenko munkásságának, életművének teljesebb megismerését, s minden bizonnyal kedvező hatást gyakorolnak a Makarenko-kutatásra.

A kötet tematikus elrendezésben és kronológiai rendben közli a dokumentumokat. Az első rész olyan írásokat tartalmaz, amelyek a makarenkói nevelési rendszer általános elméleti kérdéseit világítják meg. A második részben olyan rövidebb terjedelmű írások kaptak helyet, amelyek a Makarenko által vezetett intézmények szervezési, irányítási, gazdasági kérdéseivel foglalkoznak. A harmadik rész Makarenko szerteágazó levelezéséből közölt válogatást. A kötet általában teljes egészében közli a különböző írásokat, némely esetben azonban megrövidíti azokat. A közölt szövegekhez a kötet összeállítója jegyzeteket, magyarázatokat mellékel, amelyek rövidségükben is jól szolgálják a dokumentumok megértését, megvilágítják keletkezésük körülményeit. A kötetben közzétett írásokból nyomon követhető a Gorkij-telep és a Dzerzsinszkij-kommuna élete, s megvilágítást nyernek azok a nehézségek, amelyek legyőzése árán ki lehetett alakítani a közösségi nevelésnek azt a sajátos rendszerét, amely világhírűvé tette a makarenkói pedagógiát.

A kötet első részében szereplő írások olyan elméleti kérdéseket érintenek, amelyeket azután Makarenko életének befejező szakaszában összegezett és

részletesen kifejtett. Ezek közül az általános elméleti kérdések közül ki kell emelni azt a következetesen kifejtett álláspontját, hogy a törvénysértők nevelésére szervezett intézményekben feltétlenül helyet kell biztosítani a munkának, a termelésnek és a gazdálkodásnak. Több írásában indokolja, hogy a tanulás összekapcsolása a termeléssel és a gazdálkodással a szocialista nevelés legjellemzőbb sajátossága. Mivel az új társadalom szükségleteinek megfelelő nevelési célokat csak a termelés, a gazdálkodás és az öntevékeny- ség kibontakoztatásával lehet elérni.

Az itt közölt dokumentumokból kitűnik, hogy Makarenko számára a termelés, a munka, a gazdálkodás elsődlegesen pedagógiai kérdésként jelentkezett. Már a Gorkij-telepen eltöltött néhány év tapasztalata alapján, úgy látta, hogy az irányító szervek a nevelőintézetekben végzett munkát úgy tekintik, mint a fenntartás költségeihez történő hozzájárulást, s háttérbe szorítják mint hatékony nevelési tényezőt. Ezzel szemben tapasztalatai alapján állította, hogy a műhelyekben végzett munkát olyan tevékenységnek kell tekinteni, amely kedvező feltételeket teremt a nevelés számára. Makarenko következetesen vallotta, hogy a nevelőintézményekben a termelőmunka elsődlegesen pedagógiai funkciója miatt fontos. Azzal a korabeli felfogással szemben, amely úgy gondolta, hogy a neveltek képesek megtermelni fenntartási költségeiket, Makarenko több írásában meggyőzően bizonyította, hogy ez az ökonomikus felfogás lemond a nevelési feladatok elsődlegességéről. Többször kifejtette, hogy a fiataloktól nem lehet a felnőttekre jellemző teljesítményt elvárni, mivel ebben az életkorban a tanulásra, a pihenésre, a szórakozásra és a játékokra is időt kell fordítani. Úgy látta, hogy fiatalok esetében a fenntartási költségek megtermelése csak a fizikai és a szellemi fejlődés rovására érhető el. Több írásában igazolta, hogy a mechanikus, egysíkú és nagy fizikai erőfeszítést kívánó, a gyermek érdeklődésétől távol eső munka igen káros lehet, mindenekelőtt azért, mert nem veszi figyelembe a gyermek és ifjú természetes mozgásszükségletét és károsan befolyásolja az értelmi fejlődést. Állította, hogy a nevelőintézményben élő ifjakat nem szabad munkaerőként, termelőerőként szemlélni. A korabeli munkaiskolai törekvésekre utalva figyelmeztetett arra, hogy a fizikai munkának a motorikus, pszichikus és intellektuális fejlődésre gyakorolt hatását még nem elemezték elmélyült tudományossággal.

Ugyanakkor azt is aláhúzta, hogy a nevelőotthonokban szervezett műhelyekben folyó munka nem mondhat le az értéktermelésről. A munka megszervezésénél azonban feltétlenül figyelembe kell venni, hogy a növendékek iskolai tanulmányokat is folytatnak, ezért napi elfoglaltságuk nem haladhatja meg a

nyolc órát. Ebben az összefüggésben mindenképpen érdemes arra felfigyelni, hogy a termelőmunka pedagógiai funkciójával foglalkozva Makarenko következetesen azt vallotta, hogy a növendékeknek a korszerű ismereteket ugyanúgy el kell sajátítaniuk, mint a termelési, gazdasági, szervezési problémákat és a közösen végzett munka eredményessége érdekében magukévá kell tenni a közösségi szokásokat, meg kell ismerniük a termelés alapvető társadalmi, politikai problémáit is.

Mint ismeretes, Makarenko intézményeiben értéktermelő munka folyt, s így a termelés gazdaságosságának problémáival rendszeresen foglalkozott. A kötetben közölt különböző rendeltetésű írásokban visszatérően jelentkezik az önköltség problémája is. Makarenko azt vallotta, hogy a növendékek legyenek érdekeltek a termelés gazdaságosságában, az intézmény fenntartási költségéből meghatározott részt vállaljanak magukra, de a munka folyamatában naponta érzékeljék a közösség és saját maguk előrehaladását, körülményeik javulását. Ennek megfelelően nagy figyelmet fordított a műhelyek berendezésére, s arra törekedett, hogy az általa vezetett intézmények korszerű felszereléssel és technológiával oldják meg termelési feladataikat. A termelési folyamathoz kapcsolódva szükségesnek tartotta, hogy növendékei ismerjék meg a gazdálkodással összefüggő kérdéseket is. Ézért a Gorkij-telepen egyéni megművelésre osztott ki parcellákat. Ezt a lépését elméletileg azzal is indokolta, hogy a közösségi nevelés nem jelenthet uniformizációt. A közösségi nevelés rendszerében feltétlenül helyet kell biztosítani az egyéni törekvéseknek, mindaddig, amíg azok nem mondanak ellent a közösség törekvéseinek, s nem kerülnek szembe érdekeivel. Szerinte a közösség fejlődése természetes módon szabályozza az egyéni ambíciókat és érdekeket annak megfelelően, hogy a közösségben milyen mértékben erősödtek meg a közösségi kapcsolatok, szokások és normák.

A kötet második részében olyan dokumentumokat találunk, amelyek részletesen megvilágítják a Makarenko vezette két intézménynek mindennapi gondjait, működésük gazdasági, személyi, szervezeti feltételeit, illetve ezeknek fejlődését. Ezek az írások azt mutatják, hogy igen nagy erőfeszítések árán sikerült kialakítani azt a működési rendet, amely képes volt biztosítani a nevelés eredményességét. Makarenkónak visszatérően gondja volt a megfelelő felkészültségű nevelők megszerzése és megtartása. Több írásában rámutat arra, hogy a megfeszített munka, az állandó igénybevétel erkölcsileg kifárasztja a nevelőket, s ez veszélyezteti a nevelés eredményességét. Ennek az erkölcsi kifáradásnak a megszüntetése érdekében konkrét javaslatokat tesz a munka racionális megszervezésére, a megfelelő pihenőidő biztosítására és a fizetések rendezésére. Ezekben az írásokban Makarenko visszatérően bizonyít-

ja, hogy a telepek gazdasági helyzetének rendezetlensége, az ellátás elégtelensége veszélyezteti a nevelés eredményességét.

Az itt közölt dokumentumok ismételten alátámasztják, hogy mindkét intézményben komoly tanulás folyt, iskola működött, kezdetben az akkor érvényes komplex tantervek alapján, majd az új tantárgyi programok szerint. A kötetben közölt írásokból megismerjük a két nevelőintézmény fejlődését, a fejlődés ellentmondásait, s a makarenkói pedagógia olyan alapvető kérdéseit is, mint a nevelési cél problémája, a közösségi nevelés rendje, az önkormányzás fejlődése.

Köte Sándor

OKTATÁSPOLITIKA — A TERVEZÉS ÉS DÖNTÉS ANATÓMIÁJA

Szerkesztette: Kozma Tamás

Budapest, 1986. Oktatáskutató Intézet*

Az Oktatáskutató Intézet "Oktatáspolitikai — A tervezés és döntés anatómiája" című kötete olyan tanulmányokat ad közre, amelyek méltán tarthatnak számot mind a társadalomkutatásokat figyelemmel kísérő — és művelő —, mind az oktatásirányítás különböző szféráiban dolgozó szakemberek érdeklődésére.

A kötet az Oktatáskutató Intézet keretében 1981-ben indított, az oktatástervezéssel foglalkozó kutatásokról ad képet. A tanulmányok az oktatási rendszer formálódását meghatározó allokáció, ill. allokációs döntések kialakulásának mechanizmusait, és az ebben szerepet játszó különböző (vertikális és horizontális helyzetű) aktorok "viselkedését", stratégiáit elemzik, egy láthatóan alapos "terepmunkára" — az oktatástervezés különböző szintjein végzett esettanulmányokra, dokumentumelemzésekre, interjúkra — támaszkodva.

Ahhoz, hogy e tanulmányokat a társadalomkutatás és az oktatással foglalkozó kutatások palettáján elhelyezhessük, némi gondolati kitekintést célszerű tennünk.

Az oktatás — mint társadalmi tevékenység — a társadalmi-gazdasági rendszerbe integrálódik, így a társadalmi-gazdasági rendszer alapvonásai és az ebből származó "erőtér" alapvetően meghatározza az oktatás, oktatási rend-

*A kötetéről két, különböző hangsúlyokat kitevő ismertetést közlünk, hogy segítsük az elmélyültebb tájékozódást. (Szerk.)